

J. A. Juvani

TANATOLOGIA

Opinnäytteen dokumentaatio
2015

**ACADEMY
OF FINEARTS**

**✕ UNIVERSITY OF
THE ARTS HELSINKI**

J. A. Juvani
TANATOLOGIA
Opinnäytteen dokumentaatio
Taideyliopiston Kuvataideakatemia
Tila-aikataiteiden koulutusohjelma
2015

Ohjaajat: Aleksis Salusjärvi ja Laura Lilja
Tarkastajat: Leevi Haapala ja Juha-Heikki Tihinen

Aluksi

Lopputyöni koostuu kahdesta taiteellisesta esittäytymisestä. Ensimmäinen niistä oli neljän teoksen installaatio tämän vuoden Kuvan Kevät-näyttelyssä. Toinen on TANATOLOGIA-taidekirja.

Tanatologia on essee, joka etenee kirjoitetusta tekstistä kuvaan, kuvasta videoon, videosta ääneen ja jälleen takaisin tekstiin. Se on yritys ymmärtää kuolemaa subjektiivisena sekä filosofisena ilmiönä, mutta myös luonnollisena tapahtumana. Lähtökohtaisesti se on myös jäsentelyä. Siinä etsitään lohtua ideologiaan, joka ei pohjaudu uskonnolle, mutta joka silti, ainakin omasta mielestäni, tarvitsee tietynlaista ”spirituaalisuutta”, jota terminä käytän tässä löysimmällä mahdollisella tavalla.

Kuolemantutkimus on pitkälti elämän päättymisen tutkimista. Kuolema itsessään on ontto. Sen merkitys muodostuu elämästä. Se on ei-mitään, tyhjyyttä, eikä sitä voi sanoilla kuvata. Hieman lähemmäs pääsee runoudella tai visuaalisilla symboleilla. Silloinkin sitä täytyy reflektoida elämän kautta. Sillä kaikki mikä on, on elämää ja kaikki mikä ei ole, on kuolemaa. Kivi on elämää, koska meillä on kokemus siitä, mutta kuolleen ei voi kokea, eikä havainnoida.

Koin painostusta käsitellä enemmän surua, kuin kuolemaa, mutta päätin pitäytyä aiheessani, uskollisesti. Koin, että surun käsitteleminen on elämän käsittelemistä, menetyksen käsittelemistä ja menetys on elämää, ei kuolemaa.

Lähtökohdista

Tanatologia sai alkunsa, kun luin immunologian professorin, William R. Clarkin teoksen *Kuoleman toiset kasvot*, 1996 (Suomentanut Tiina Onttonen) ja törmäsin ensimmäistä kertaa termiin *tanatologia* (1). Sana jäi kummittelemaan. Tämä on lähtökohta hyvin usein kaikissa teoksissani, nimi tai sanat tulevat ensin. Konsepti tulee ensin.

Taidemaailmasta ammennan enimmäkseen työkaluja, kun taas sisältöä kerään muualta. Käyttämäni viittaukset ovat kaikki populaarikulttuurista. Halusin pitää akateemisen taustatiedon poissa tekstistä myös siksi, että pyrkimykseni oli kirjoittaa omista havainnoistani. Ei niinkään siitä, mitä muut ovat jo tutkineet. Tämä myös on tärkeä osa työskentelyäni: kuinka pitkälle teema ajatukseni kykenee viemään. Paikoitellen prosessi on ollut todella rankkaa ja tuskallista, koska se painottuu niin vahvasti omiin kokemuksiini kuolemasta ja kuolemanpelosta.

Teksteissä päädyin kirjoittamaan asioista etäännytetymmin: Kieli valikoitui englanniksi, sillä se on jo itsessään etäinen koska en sitä äidinkielenäni puhu. Aikataululliset ongelmat estivät minua tekemästä yksityisnäyttelyä, joten oli etsittävä toisenlaisia tapoja esittää teokset. Kirjoitusprosessi vei mukanaan ja samalla kirjan muoto alkoi hahmottua, valitsin fontiksi Times New Romanin, klassisena ja neutraalina fonttina, sekä A4 -koon koska se tuntui ”viralliselta”. Tekstin asetteluun minulla oli useita vaihtoehtoja, mutta päädyin kyseiseen armottomaan ja kliiniseen ratkaisuun, samalla tavalla kuin myös teoksissa. Tunteet, vaikka niitä oli/on paljon, jäivät tarkoituksella taka-alalle. Ilmaisua otti vaikutteita tieteellisestä tavasta katsoa ja tutkia asioita. Tämä näkyy lopputuloksessa. Jätin teksteistä pois myös jossittelun. En voi missään nimessä sanoa olevani niin armoton, kuin tekstissä annan ymmärtää, mutta koin silti suurta tarvetta ilmaista asioita tällä tavalla. Tunteita säästelemättä, myös omiani. Ajattelen, että rehellisyys, oli se sitten kuinka brutaalia tahansa, on aina hintansa väärä. Minun oli tehtävä selkeitä rajanvetoja teosten ja tekstin sisällön suhteen, ettei se paisuisi liian isoksi.

Kuolema on yksi ”pakkomielleistäni”. Se juontaa juurensa lapsuuteeni kun ymmärsin, että isäni ensimmäisen vaimon tekemä itsemurha mahdollisti olemassaoloni. Tuntuu brutaalilta sanoa olevansa kiitollinen hänen valinnastaan, mutta se on totta. Kiitollisuutta siitä, että hän mahdollisti toisen haaran jatkumon. Tietysti isäni olisi voinut tavata äitini myös toisenlaisten olosuhteiden kautta, mutta pidän sitä aika epätodennäköisenä.

Kesällä 2007, oma äitini kuoli äkillisesti. Tämä jätti jälkeensä trauman ja kuolemanpelon. Tiesin aina, että minun on käsiteltävä aihetta, mutta on vaatinut seitsemän vuotta, että koin olevani valmis aiheen käsittelemiseen. Muistan ajatelleeni, että ”jotain on tultava kaikesta tästä kivusta”. Jälleen sanoja, jotka jäivät kummittelemaan.

Käsitteellinen työskentelytapa ei ole minulle vieras, mutta tässä projektissa huomasin päätyväni aina vain käsitteellisempiin ratkaisuihin. Valitsemani aihe sai sen aikaan. Mitä syvemmälle pääsin aiheeseen, sitä abstraktimmalta se alkoi vaikuttaa, kunnes se lopulta katosi kokonaan. Kuinka käsitellä ei-mitään? Ei mitenkään. Kyse on lopulta vain elämän reflektoinnista suhteessa kuolemaan.

Kuvat alkavat siinä, missä kieli lakkaa

Aluksi ajattelin, että kirjoittamani teksti ja teokset ovat eri kokonaisuuksia. Toisin kävi.

On olemassa asioita, joista en osaa puhua koska se on vaikeaa, mutta myös koska niille ei ole sanoja. Sen sijaan minulla on kuvia, runoja ja symboleita; tapoja kiertää kielen rajoituksia. Minulla on muita konseptuaalisia tapoja kertoa asioita. Sen sijaan, että käyttäisin vain yhtä mediaa, käytän kaikkea mitä voin.

Prosessin aikana olen tehnyt useita kymmeniä teoksia, mutta niistä vain kourallinen jäi. Hylkäsin suuren osan teoksista koska ne käsittelivät muita aiheita, esimerkiksi surua. Vain murto-osa käsitteli kuolemaa. Ne teokset ovat osa tätä sarjaa.

Toteutin systemaattisesti jokaisen idean, koska se on minulle tärkeä tapa työskennellä. Jokainen idea on toteuttamisen arvoinen, olipa se kuinka typerä hyvänsä. Niiden kautta pääsee aina jonnekin tai löytää jotain täysin uutta. Sensuuri tapahtuu minulla vasta myöhemmin. En halua rajoittaa itseäni ennen kuin on pakko.

”Kliininen” oli sana, jota prosessin aikana toistin itselleni. Sain negatiiviseksi tarkoitettua palautetta teoksistani siitä, että intentioni oli toteutunut. En ottanut kommenttia tavalla, jolla se oli tarkoitettu. Kaikista toteutetuista teoksista karsin pois liian tunteelliset teokset, sillä tunteet kuuluvat elämään. Ne ovat reaktioita, eivät kuolemaa.

Tarpeesta

Luin paljon artikkeleita, lähinnä subjektiivisia näkemyksiä aiheeseen. Löysin internetistä sivuston The Electric Typewriter ja sieltä sivun, joka oli otsikoitu “10 Great Articles about Death” (2). Luin artikkeleista jokaisen.

Yksi niistä oli Joan Didionin yksityiskohtainen kuvaus *After Life* (3), joka käsitteli hänen aviomiehensä kuolemaa. Artikkelin kosketti minua. Sen tarkoitus oli koskettava, kuten Didion itse kirjoittaa:

“This is my attempt to make sense of the period that followed, weeks and then months that cut loose any fixed idea I had ever had about death, about illness, about probability and luck, about good fortune and bad, about marriage and children and memory, about grief, about the ways in which people do and do not deal with the fact that life ends, about the shallowness of sanity, about life itself.”

Koska se oli myös minun tarkoitukseni. Kaikki lähti tarpeesta. Tuoda ulos, kuvittaa, käsitellä, jäsentää, ymmärtää, jotain.

Väline kuoleman symbolina

Valokuva itsessään on kuolemaa. Tallennettu hetki on välittömästi poissa, eikä se toistu samanlaisena enää koskaan. Kuten Jay Prosser toteaa jo kirjansa *Light in a dark room - Photography and loss*:in (4) johdannon alussa, sivulla 1:

“Photography is the medium in which we unconsciously encounter the dead. Yet herein lies photography’s hidden truth. Photographs are not signs of presence but evidence of absence.”

Kuvan hetki on tuomittu toistamaan itseään loputtomasti. Samalla tavalla kuten video, mutta valokuva on tässä tapauksessa paljon armottomampi. Siinä missä video on helpompi mieltää ”elävämmäksi”, vaikka se toimii samalla periaatteella kuin valokuva. Tallennettu hetki on vain pidempi, laajempi ja monipuolisempi. Se antaa vahvemman illuusion elävästä.

Tätä samaa ajattelumallia voi soveltaa ihan mihin tahansa välineeseen.

Itsessään väline voi sisältää kuoleman symboliikkaa. Esimerkkinä Juha Van Ingenin teos (Dis)Integrator vuodelta 1992 (5), jossa hän on kopioinut kohtausta Kurt Neumannin vuonna 1958 tekemästä ”The Fly” -elokuvasta. Kopion kopioiminen tuhoaa videosignaalia ja lopulta kuva hajoaa kohinaksi ja katoaa kokonaan.

Tätä samankaltaista välineen sisältämää kuoleman symboliikkaa olen käyttänyt esimerkiksi teoksissani *Brightness* ja *Contrast*. Passikuvamaisista studiokuvista tehdyissä animaatioissa olen hyödyntänyt Photoshopin kuvanmuokkaustyökaluja, soveltaen niitä tuomaan symboliikkaa miltei identtisiin kuviin, mistä teokset ovat saaneet myös nimensä.

Brightness käsittelee unohtamista, *Contrast* poissaoloa.

Lopuksi

Kuvan Kevään installaatio jäi tilan puutteen vuoksi mielestäni vajavaiseksi, mutta installaation tarkoituksellinen ”arvottomuus” onnistui mielestäni hyvin, olematta kuitenkaan liikaa teoksien voimaa syövä.

Painettu kirja ei ole täydellinen, muutamaan aukeamaan olisi pitänyt tehdä toisenlaisia ratkaisuja, mutta mikään ei ole täydellistä. Tavallaan lopullisten teosten vajavaisuus on myös kaunista ja se sopii omaan estetiikkaani, joka on aina hieman armoton ja ennen kaikkea brutaalin rehellinen.

Lähteet:

1. Clark, William R. 1996 (Suomentanut Tiina Onttonen): Kuoleman toiset kasvot; Vanhenemisen ja kuoleman biologiaa, s. 9, Art House, Helsinki
2. The Electric Typewriter: 10 Great Articles About Death, <http://tetw.org/Death>
3. Didion, Joan 2005: After Life, New York Times Magazine, New York, U.S.A. <http://www.nytimes.com/2005/09/25/magazine/after-life.html>
4. Prosser, Jay 2004: Light in the dark room: Photography and loss, s. 1, University Of Minnesota Press, Minneapolis, U.S.A.
5. Van Ingen, Juha 1992: (Dis)Integrator, <http://www.av-arkki.fi/teokset/disintegrator/>